

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ДАЛЯ

ПІДДУБНА Валентина Василівна

УДК 159.9.072.433

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА КОРЕКЦІЯ
ДЕСТРУКТИВНИХ ЖИТТЄВИХ СЦЕНАРІЇВ ОСОБИСТОСТІ
В ПЕРІОД РАНЬОЇ ДОРОСЛОСТІ

19.00.05 – соціальна психологія; психологія соціальної роботи

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата психологічних наук

Київ – 2026

Дисертацією є рукопис

Робота виконана у Східноукраїнському національному університеті імені Володимира Даля МОН України, кафедра практичної психології та соціальної роботи, м. Київ.

Науковий керівник: доктор психологічних наук, професор
Завацький Вадим Юрійович,
Мелітопольський державний педагогічний
університет імені Богдана Хмельницького
МОН України, кафедра психології, професор.

Офіційні опоненти: доктор психологічних наук, доцент
Крижановський Олексій Миколайович,
Управління інформаційно-аналітичної
підтримки Головного управління Національної
поліції в Миколаївській області, інспектор відділу
радіочастотних ресурсів;

кандидат психологічних наук, доцент
Яремчук Віталія Василівна,
Карпатський національний університет
імені Василя Стефаника МОН України,
кафедра соціальної психології, доцент.

Захист відбудеться «14» березня 2026 року о 12.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 29.051.11 Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля МОН України за адресою: 01042, м. Київ, вул. Іоанна Павла II, 17, ауд. 401.

Із дисертацією можна ознайомитися на офіційному сайті університету <https://snu.edu.ua/index.php/science/spetsializovani-vcheni-rady-iz-zahystu-dysertatsij-d-29-051-11/> та у науково-технічній бібліотеці Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля МОН України за адресою: 01042, м. Київ, вул. Іоанна Павла II, 17.

Автореферат розісланий «12» лютого 2026 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Г.М. Побокіна

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. У контексті змін сучасного соціуму проблема теоретичної розробки конструкту життєвого сценарію особистості і його емпіричних досліджень набуває особливого значення та актуальності. Водночас, інтерес до зазначеної проблематики помітно зростає у зв'язку з посиленням уваги до активності особистості у реалізації її життєвих сценаріїв у період ранньої дорослості.

Констатовано, що у проблемному полі вивчення життєвих сценаріїв особистості в період ранньої дорослості перебігають інтереси різних напрямів – психології особистості, соціальної психології, психології розвитку, вікової психології, де поняття життєвого сценарію особистості, на думку фахівців, більшою мірою відповідає її розумінню як суб'єкта свого життя, підкреслює її «авторство» по відношенню до власного життя, можливість існування людини як його творця. Це пов'язано, в тому числі, з загостреннями протиріч між реаліями сучасного світу, ідеями про сенс життя, життєві перспективи, які транслюються, зокрема, через засоби масової інформації, та існуючими традиційними уявленнями про життєві завдання особистості в період ранньої дорослості (навчання, робота, сім'я/діти) і їх часовий діапазон.

Актуальність проблеми дослідження обумовлена й методологічними труднощами, пов'язаними з використанням поняття життєвого сценарію особистості як пояснювального конструкту для емпіричних досліджень та теоретичних узагальнень. Так, йдеться про відсутність термінологічної визначеності внаслідок існування низки родинних понять, як-от «життєвий шлях», «життєвий план», «життєва стратегія», «життєва позиція», «життєва роль», «варіанти життя», «стиль життя», «життєве завдання», «життєва перспектива», зміст яких не має чітко закріплених визначень і часто перетинається. Серед них знаходиться і поняття життєвого сценарію, що розуміється й як поточний життєвий план, сформований в ранньому дитинстві, який характеризується несвідомістю і згідно з яким відбувається структурування більш тривалих періодів часу і навіть життя; й автоматизовані події схеми – «скрипти», що включають уявлення про організовані послідовності подій, цілі поведінки, можливі роліові приписи; й індивідуальне або особисте життя в його динаміці; й смислова система, яка залежить не лише від соціалізаційного впливу, а й вибудована власне особистістю; й процес упорядкування досвіду, що супроводжується символізацією суб'єктивних переживань, результатом яких є наратив, та як процес структурування особистісної подієвої картини життя, спрямований на її самовдосконалення у вигляді творчості. Крім того, аналіз небагаточисленних досліджень життєвого сценарію особистості показав, що найчастіше цей конструкт розуміється згідно з ідеями Е. Берна у напрямку вивчення патологічних сценарних рішень у зв'язку з дитячо-батьківськими відносинами.

Другий важливий аспект – це складність емпіричного дослідження соціально-психологічної специфіки життєвого сценарію особистості в період

ранньої дорослості, у зв'язку з обмеженням методичного інструментарію, який би дозволяв ґрунтовно проаналізувати його багатокomпонентність і варіативність, не редукуючи до лінійного конструкту, що вимагає теоретичної розробки концепту життєвого сценарію, його конкретизації та операціоналізації. Це забезпечить можливість не лише проведення емпіричних досліджень життєвих сценаріїв особистості в період ранньої дорослості в єдиному смисловому просторі, а й розробку засобів корекції їх деструктивних проявів в умовах сучасних соціогенних викликів.

Актуальність вирішення зазначених питань, їх науково-прикладне та соціальне значення визначили вибір теми дисертаційного дослідження: *«Соціально-психологічна корекція деструктивних життєвих сценаріїв особистості в період ранньої дорослості»*.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційне дослідження виконано в рамках комплексних науково-дослідних тем кафедри практичної психології та соціальної роботи Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля «Соціокультурні та психологічні аспекти адаптації особистості в сучасному соціумі», «Соціально-психологічні основи розвитку адаптаційного потенціалу особистості засобами інноваційних психотехнологій в умовах трансформаційних змін сучасного суспільства». Тему дисертаційного дослідження затверджено Вченою радою Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (протокол № 4 від 26 грудня 2014 р.).

Об'єкт дослідження – життєві сценарії особистості в період ранньої дорослості.

Предмет дослідження – особливості соціально-психологічної корекції деструктивних життєвих сценаріїв особистості в період ранньої дорослості.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та емпірично дослідити особливості життєвих сценаріїв особистості в період ранньої дорослості; розробити та апробувати комплексну програму соціально-психологічної корекції деструктивних життєвих сценаріїв особистості в період ранньої дорослості.

Завдання дослідження:

1. Провести теоретико-методологічний аналіз підходів до вивчення проблеми життєвих сценаріїв особистості в період ранньої дорослості.
2. Здійснити концептуалізацію проблеми вивчення життєвих сценаріїв особистості в період ранньої дорослості у соціально-психологічному вимірі.
3. Дослідити соціально-психологічні особливості спрямованості та ускладнення життєвих сценаріїв особистості в період ранньої дорослості відповідно до їх типології.
4. Розробити та апробувати комплексну програму соціально-психологічної корекції деструктивних життєвих сценаріїв особистості в період ранньої дорослості.

Теоретико-методологічну основу дослідження становили: принципи системного (С. Максименко, С. Миронець, І. Пасічник, О. Цільмак та ін.),

системно-динамічного (В. Барко, С. Гарькавець, І. Гоян, О. Крижановський, М. Орап та ін.), суб'єктно-діяльнісного (Г. Костюк, С. Максименко, І. Пасічник, В. Роменець та ін.) підходів в психології; концепції розвитку (М. Боришевський, О. Кононенко, У. Михайлишин, І. Попович, Н. Фалько та ін.) та саморозвитку особистості (А. Кононенко, О. Литвиненко, Р. Шевченко, Т. Щербан та ін.); положення про психогенезу як взаємодію зовнішніх і внутрішніх чинників становлення особистості в онтогенезі (Я. Гошовський, З. Ковальчук, Л. Пилецька, Т. Титаренко, В. Турбан, В. Шевяков та ін.), концепції становлення особистості в процесі соціо- та професіогенезу (Г. Бевз, Ю. Бохонкова, В. Бочелюк, І. Бурлакова, Ж. Вірна, Ю. Завацький, Н. Чепелева та ін.); психологічні положення щодо детермінації поведінки особистості та її соціалізації у віці ранньої дорослості (М. Гасюк, Є. Гейко, О. Гринів, В. Завацький, Т. Комар, В. Корнієнко, В. Москаленко та ін.), а також теорії становлення самосвідомості (Н. Добровольська, Н. Жигайло, Н. Завацька, О. Лукашов, Г. Радчук та ін.), стратегічного життєвого вибору (Г. Балл, О. Бондарчук, А. Борисюк, А. Турубарова, В. Чернобровкін, В. Чернобровкіна) та життєвих сценаріїв особистості (Е. Берн, Г. Гандзілевська, В. Джойнс, Л. Заграй, З. Карпенко, В. Корнелл, І. Маноха, В. Панок, І. Пасічник, Дж. Статрідж, Дж. Стюарт, Ф. Хартман, К. Штайнер та ін.); теорії формування та корекції рис особистості в процесі активного соціально-психологічного навчання (О. Блискун, І. Волженцева, В. Волошина, А. Грись, О. Лосієвська, Л. Онуфрієва, Я. Раєвська, Т. Траверсе, О. Чуйко, Т. Яценко та ін.); базові принципи теорії та практики надання соціально-психологічної допомоги (О. Бондаренко, І. Гуляс, Л. Засекіна, Л. Калмикова, С. Кузікова, Н. Максимова, Л. Руденко, О. Сафін, К. Седих, Н. Токарева, О. Фурман, Л. Черновська та ін.).

Методи дослідження:

– *теоретичні*: теоретико-методологічний аналіз наукових концепцій та поглядів з проблеми дослідження особливостей соціально-психологічної корекції деструктивних життєвих сценаріїв особистості в період ранньої дорослості (теоретичне моделювання, методи порівняння, систематизації, узагальнення); наукова інтерпретація і синтез емпіричних даних;

– *емпіричні*: спостереження, бесіда, інтерв'ювання, анкетування (анкета «Прояви життєвого сценарію особистості в період ранньої дорослості» (В. Піддубна)), контент-аналіз творів респондентів про власні життєві сценарії; каузометрія; психодіагностичні методики: методика вивчення глибинних структур образу світу (модель архетипного простору М. Марк, К. Пірсон), методики «Улюблена казка» та «Сценарний опитувальник» (Е. Берн), методика «Ціннісні орієнтації» (М. Рокіч), методика «Ціль у житті» (PIL) (Дж. Крамбо, Л. Махолік), методика особистісної діагностики «Типологія Майерс-Бріггс (МБТІ)», опитувальник Д. Кейрсі, методика «Індекс життєвого стилю» (LSI) (Р. Плутчик та ін.), опитувальник копінг-стратегій (WSQ) (Р. Лазарус, С. Фолкман), методика діагностики соціально-психологічної адаптації (К. Роджерс, Р. Даймонд), «Тест життєстійкості» (С. Мадді),

методика «Індекс прагнень» (Е. Десі, Р. Райан), опитувальник часової перспективи (Ф. Зімбардо), методика діагностики ірраціональних установок (А. Елліс); проективна методика «Кольорові метафори»;

– *статистичні*: результати емпіричного дослідження опрацьовувалися з використанням методів математичної статистики з їх подальшою якісною інтерпретацією та змістовним узагальненням. Статистична обробка результатів дослідження здійснювалася за допомогою пакету статистичних програм SPSS (версія 22.0).

Організація і база дослідження. Дослідження проводилося на базі закладів вищої освіти Центрального, Південного, Західного регіонів України, науково-практичного Центру медико-соціальних та психотехнологій (м. Київ), Українського Північно-Східного Інституту прикладної та клінічної медицини (м. Суми), Південноукраїнського інституту психології, психотерапії і управління (м. Одеса), Центру надання правової та психо-соціальної допомоги ВПО (м. Київ). Вибірку склали 278 респондентів (140 (50,4%) чоловіків, 138 (49,6%) жінок) віком від 21 до 29 років, які перебували на різних етапах професіоналізації, різнилися за сімейним, економічним статусом, рівнем освіти. Формування вибірки відбувалося з урахуванням змістовного критерію, критерію еквівалентності та репрезентативності.

Надійність і вірогідність результатів дослідження та сформульованих висновків забезпечено методологічною обґрунтованістю теоретичних положень дослідження; відповідністю методів дослідження його меті та завданням; репрезентативністю вибірки; коректним застосуванням методів математико-статистичної обробки та оцінки експериментальних даних. Про надійність отриманих даних свідчать також стійкість і повторюваність результатів.

Наукова новизна та теоретичне значення дослідження полягає у тому, що:

– *вперше*: здійснено концептуалізацію проблеми вивчення життєвих сценаріїв особистості в період ранньої дорослості у соціально-психологічному вимірі (як глобального простору її буттєвості та соціально-психологічного феномену, пов'язаного зі здатністю до планування, конструювання і структурування життя); *виявлено* спрямованість (соціально-обумовлену, суб'єктно-обумовлену) життєвих сценаріїв особистості в період ранньої дорослості та *визначено* способи ускладнення їх структури (дефіцитарний, екстенсивний, інтенсивний) відповідно до типології життєвих сценаріїв (особисто-, професійно-, сімейно-орієнтованих, а також особисто-професійного, особисто-сімейного, професійно-сімейного), здійснені через *виокремлення* форм прояву глибинних структур образу світу у життєвих сценаріях особистості, *розкриття* ціннісно-смыслового виміру специфіки життєвих сценаріїв та *виявлення* копінгових, захисних і адаптаційних стратегій особистості у перебігу її життєвих сценаріїв в період ранньої дорослості, а також *визначення* особливостей функціонування особистості за типами її життєвих сценаріїв, зокрема у напрямку деструктивного їх розгортання;

– *розроблено та доведено* ефективність комплексної програми соціально-психологічної корекції деструктивних життєвих сценаріїв особистості в період ранньої дорослості, реалізованої з позицій системного, суб'єктно-діяльнісного, індивідуально-орієнтованого, когнітивного, ресурсо-орієнтованого, наративного підходів, із задіянням когнітивно-поведінкової, раціонально-емоційної терапії, транзактного аналізу, а також активних соціально-психологічних методів навчання та допомоги;

– *поглиблено та уточнено*: уявлення про соціально-психологічну обумовленість проявів деструктивності у життєвих сценаріях особистості, зокрема в період ранньої дорослості;

– *набули подальшого розвитку*: погляди на змістовну специфіку та соціально-психологічні трансформації життєвих сценаріїв особистості в період ранньої дорослості; підходи до засобів і технологій подолання деструктивних проявів у життєвих сценаріях особистості в період ранньої дорослості.

Практичне значення дослідження полягає у можливості застосування методичного інструментарію для вивчення соціально-психологічних проявів деструктивності у життєвих сценаріях особистості в період ранньої дорослості; у створенні та апробації програми соціально-психологічної корекції деструктивних життєвих сценаріїв особистості в період ранньої дорослості; в узагальненні результатів проведеного дослідження щодо визначення технологій виходу з деструктивних життєвих сценаріїв. Отримані дані, разом із задіяними психодіагностичними методиками, засобами корекції (особистісної і міжособистісної спрямованості) деструктивних життєвих сценаріїв та активними соціально-психологічними методами навчання і допомоги, можуть знайти застосування у консультативній та психокорекційній роботі фахівців центрів соціально-психологічної адаптації, центрів психо-соціальної допомоги, закладів відновлювального лікування, з метою подолання соціально-психологічних проявів деструктивності у життєвих сценаріях особистості, зокрема в період ранньої дорослості.

Результати дослідження **впроваджено** в консультаційну та методичну роботу науково-практичного Центру медико-соціальних та психотехнологій (м. Київ) (довідка № 424/18.02 від 12.06.2025 р.); у науково-методичну роботу Українського Північно-Східного Інституту прикладної та клінічної медицини (м. Суми) (довідка № 0209-1 від 02.09.2025 р.); у навчально-методичну роботу Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (м. Київ) (довідка № 421/15.04 від 11.06.2025 р.); у навчально-наукову роботу Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького (м. Запоріжжя) (довідка № 01-15/1703 від 23.09.2025 р.), у науково-консультаційну роботу Південноукраїнського інституту психології, психотерапії і управління (м. Одеса) (довідка № 151 від 12.12.2025 р.); у навчально-виховну та наукову роботу факультету психології та соціальної роботи Одеського національного університету імені І.І. Мечникова (довідка № 174 від 15.09.2025 р.); у консультаційну роботу Центру надання правової та психо-соціальної допомоги ВПО (м. Київ) (довідка № 01-09-25Ф від

01.09.2025 р.) і використовуються при викладанні професійно-орієнтованих дисциплін та спецкурсів «Соціальна психологія», «Соціально-психологічний тренінг», «Кризова психологія» та ін.

Особистий внесок авторки. Розроблені наукові положення та отримані результати емпіричного дослідження є самостійним внеском авторки у проблему визначення особливостей соціально-психологічної корекції деструктивних життєвих сценаріїв особистості в період ранньої дорослості. В опублікованих зі співавторами працях доробок авторки становить 50%. Розробки та ідеї, що належать співавторам, у дисертації не використовуються.

Апробація результатів дослідження. Основні теоретичні та практичні положення дисертаційної роботи було представлено на науково-практичних конференціях, семінарах-тренінгах, круглих столах, зокрема на *міжнародних*: V науково-практичній конференції молодих учених, аспірантів і студентів «Сучасні проблеми гуманітарної науки і практики: філософський, психологічний та соціальний виміри» (Київ, Северодонецьк, 2016 р.), XVII науково-практичній конференції «Релігія, релігійність, філософія та гуманітаристика у сучасному інформаційному просторі: національний та інтернаціональний аспекти» (Montreal, 2018), VII науково-практичній конференції «Актуальні питання здоров'язбереження у координатах сучасних парадигм» (Северодонецьк, 2021 р.), II науково-практичній онлайн конференції «Цілісний підхід у психології особистості: особливості теорії та практики» (Кропивницький, 2022 р.), семінарах-тренінгах у межах Програми «Справедливість для всіх» Агенції США з міжнародного розвитку (USAID): «Формування резильєнтності (життєстійкості), як особистий ресурс в умовах війни» (Київ, 2023 р.), «Удосконалення комунікативних здібностей: технології розвитку soft skills» (Київ, 2023 р.), «Синергія інтелекту та тіла: науково-педагогічна компетентність» (Київ, 2024 р.), «Психологія професійного мислення: готовність до змін» (Київ, 2024 р.), «Соціально-правовий аналіз булінгу та мобінгу, як найпоширеніших явищ дискримінації в суспільстві» (Київ, 2024 р.); X науково-практичній конференції «Сучасні проблеми гуманітарної науки і практики: філософський, психологічний та соціальний виміри» (Ополе (Польща), Київ, 2025 р.), науково-практичній конференції «Психічне здоров'я та життєстійкість в умовах війни: інноваційні підходи та доказові інтервенції для України» (Івано-Франківськ, 2025 р.), IX науково-практичній конференції «Актуальні питання здоров'язбереження у координатах сучасних парадигм» (Ополе (Польща), Київ, 2025 р.); з *міжнародною участю*: Всеукраїнській науково-практичній конференції «Цілісний підхід у психології та соціальній роботі: теорія та практика» (Кропивницький, 2023 р.), XVII Всеукраїнській науково-практичній конференції «Соціально-психологічні проблеми трансформації сучасного суспільства» (Київ, 2025 р.); *всеукраїнському*: щорічному науковому круглому онлайн-столі «Наукова спадщина української психології: єдність минулого та теперішнього» (Київ, 2025 р.); доповідалися та обговорювалися на розширених засіданнях кафедри практичної психології та соціальної роботи

Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (2015-2025 р.р.).

Публікації. Основні положення й висновки дисертаційної роботи представлено у 16 публікаціях авторки, з яких 7 статей у наукових фахових виданнях із психології (з них 5 статей – у наукометричних виданнях), 9 публікацій – у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій та інших виданнях.

Структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел з 238 найменувань (з них 98 – іноземними мовами). Загальний обсяг дисертації викладено на 236 сторінках, із них 209 сторінок основного тексту. Робота містить 14 таблиць на 12 сторінках, 2 рисунки на 1 сторінці.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, її зв'язок з науковими програмами, планами, темами; визначено об'єкт, предмет, мету, завдання, методи дослідження; розкрито наукову новизну, теоретичне та практичне значення отриманих результатів; наведено дані про апробацію роботи, подано відомості про публікації авторки з теми дослідження; окреслено структуру та обсяг дисертації.

У **першому розділі** «Теоретико-методологічний аналіз підходів до вивчення проблеми життєвих сценаріїв особистості в період ранньої дорослості» задіяно міждисциплінарний підхід до аналізу конструкту життєвого сценарію та здійснено концептуалізацію проблеми вивчення життєвих сценаріїв особистості в період ранньої дорослості у соціально-психологічному вимірі; розкрито сучасні підходи до корекції деструктивних життєвих сценаріїв особистості в період ранньої дорослості.

Представлено динаміку поглядів на життєві сценарії особистості, основною тенденцією якої є перехід від опису сценарію, детермінованого батьками і відмові від його вузько психоаналітичного трактування – раннього формування, незмінності протягом життя (E. Bern) до соціально-конструктивістського розуміння (J. Benson, D. Berntsen, A. Bohn, W. Cornell, G. Elder, R. Erskin, S. Karpman). Базисом зазначеного виступила, зокрема, консультаційна практика, що продемонструвала взаємозв'язок між формуванням сценаріїв та терапією відносин.

Міждисциплінарний підхід до аналізу конструкту життєвого сценарію показав, що він є предметом уваги різних наук (антропології, психології, соціології та ін.). Зокрема, ще одним джерелом ідей, у межах якого зароджувалося сучасне поняття життєвого сценарію, стала культурна антропологія, в контексті якої сформувалося розуміння життєвого сценарію як культурно розподілених уявлень щодо порядку і часу («розкладу») життєвих подій у прототиповому життєвому циклі, яке стало загальноприйнятим у гуманітарних науках. У цьому ж значенні поняття життєвого сценарію все

частіше використовується в сучасній психології. При цьому життєві сценарії стали розглядатися як об'єднана внутрішньою логікою послідовність подій, які є найбільш значущими в житті суб'єкта, визначають його основні віхи, складають у певному сенсі «каркас» життя, його план, згідно з яким вибудовується траєкторія життєвого шляху особистості.

Зазначено, що у розглянутому проблемному полі з'являються такі поняття, як «культурний (нормативний) життєвий сценарій», «персональний (індивідуальний) життєвий сценарій», «життєва (особиста) історія». Зокрема, культурний життєвий сценарій містить уявлення про типову подієвість життя (що і коли має відбутися), а також приписувану подіям значущість. Констатовано, що дослідження культурних життєвих сценаріїв здебільшого реалізуються в соціологічних, культуро-антропологічних та етнографічних роботах (F. Hartman, L. Lee Katz, D. Weis та ін.).

Встановлено, що поняття «персональний (індивідуальний) життєвий сценарій» та «життєва (особиста) історія» мають психологічний характер. Так, індивідуальний (персональний) сценарій містить як нормативні компоненти, так й індивідуальні життєві події, що складають біографію конкретної людини. Поняття особистої (життєвої) історії належить до унікальної історії людини; воно стає популярним у психології, насамперед, завдяки поширенню нарративних досліджень: життєвий сценарій кожного суб'єкта індивідуальний тією мірою, якою він залежить від унікальних життєвих обставин, у контексті яких розгортається. З'ясовано, що сучасні дослідники доповнюють традиційне трактування життєвого сценарію його екзистенційним розумінням, в якому акцентується увага на авторстві людини стосовно власного життя та усвідомленні нею цього авторства як відповідальності за свій життєвий шлях (П. Жебелева, Л. Заграй, Ю. Ільїна, Т. Камбалова, З. Карпенко, Н. Клименко, Т. Костіна, І. Маноха, О. Матвієнко, В. Панок, Т. Титаренко та ін.).

Підкреслено, що особливості сучасного соціуму не дозволяють зводити вивчення життєвого сценарію особистості до «плану життя», «послідовності подій життя», а вимагають його розгляду як складного багатовимірного конструкту, що поєднує дослідження як різних контекстів існування (ситуаційного, подієвого, соціального), так і різних складових життєвого сценарію (нормативного, індивідуального, екзистенційного).

Наголошено, що розгляд категоріальної цілісності «особистість та її буття» створює можливість нового підходу до вивчення проблеми формування та реалізації життєвого сценарію особистості як глобального простору її буттєвості та соціально-психологічного феномену, пов'язаного зі здатністю до планування, конструювання та структурування життя.

Показано, що при розгляді життєвого сценарію особистості, як способу особистісної буттєвості, він може бути позначений як форма її експансії та персоналізації в зовнішньому просторі, причому позиції у відносинах, освоєні нею в онтогенезі і оформлені в характерологічне новоутворення, стають вбудованими в структуру особистості і також мають тенденцію до експансії і

персоналізації, що може слугувати основою розвитку деструктивного життєвого сценарію особистості в період ранньої дорослості.

Зазначено, що з метою розширення можливостей емпіричного дослідження життєвих сценаріїв особистості в період ранньої дорослості, доцільним є використання концепту «життєва програм», який будучи фрагментом життєвого сценарію в конкретній сфері життєдіяльності особистості (професійній, міжособистісній (сімейній), особистісній) дозволяє виявити зміст та логіку життєвих подій, дій, активності особистості в цій сфері. Тим самим створюються умови для конкретизації життєвого сценарію, його більш глибокого вивчення, виявлення подібностей та протиріч життєвих установок, цілей тощо у різних сферах життєдіяльності в контексті загального життєвого сценарію особистості в період ранньої дорослості.

Особливу увагу приділено сучасним підходам до корекції деструктивних життєвих сценаріїв особистості (J. Bain, W. Dunlop, B. Kaaya-Kizilöz, H. Odaman, J. Stuthridge, A. Tekcan, L. Walker), зокрема в період ранньої дорослості.

Констатовано, що методична різноспрямованість у дослідженнях життєвого сценарію проявляється в отриманні даних, які важко співставні через різні теоретичні позиції та використовувані методичні підходи. Зазначене актуалізує необхідність поглибленого емпіричного вивчення соціально-психологічних особливостей життєвих сценаріїв особистості в період ранньої дорослості, здійсненого на засадах проведеної концептуалізації проблеми дослідження.

У другому розділі «Емпіричне дослідження соціально-психологічних особливостей життєвих сценаріїв особистості в період ранньої дорослості» визначено форми прояву глибинних структур образу світу у життєвих сценаріях особистості в період ранньої дорослості; розкрито ціннісно-смысловий вимір специфіки життєвих сценаріїв особистості в період ранньої дорослості; виявлено копінгові, захисні та адаптаційні стратегії особистості у перебігу її життєвих сценаріїв в період ранньої дорослості; проаналізовано особливості функціонування особистості за типами життєвих сценаріїв в період ранньої дорослості.

На *першому етапі* емпіричного дослідження було проведене вивчення форм прояву глибинних структур образу світу у життєвих сценаріях респондентів в період ранньої дорослості.

Життєві сценарії респондентів та архетипові структури розкрито з позицій психології суб'єктивної семантики як форми значень. При цьому життєвий сценарій розглянуто як компонент глибинних структур образу світу, що проявляється на рівні семантичних структур у формі специфіки оцінювання пов'язаних з реалізацією сценарію об'єктів. До форм прояву життєвого сценарію в семантичних структурах віднесено специфіку оцінювання особливостей власної особистості, структурування часу, а також способу життя.

Визначено взаємозв'язок типу життєвого сценарію респондентів та векторів архетипного простору. З цією метою було виокремлено підгрупи респондентів за їх приналежністю до провідних архетипів, що виділяються в моделі архетипного простору (М. Марк, К. Пірсон), структурованих відповідно до мотиваційних векторів «Стабільність – Зміни» і «Приналежність – Незалежність». Зіставлення цих параметрів здійснювалося з використанням коефіцієнту χ^2 Пірсона. Отриманий результат $\chi^2=11,759$ є статистично значущим ($p \leq 0,05$), що свідчить про наявність сполученості архетипного простору та різновиду життєвих сценаріїв респондентів в період ранньої дорослості.

Аналіз результатів дослідження за методикою «Улюблена казка» та сценарним опитувальником (Е. Берн) показав, що під час написання казки респонденти застосують досить стійкі лінії поведінки головного персонажу, що підтвердилося в лонгітюдному дослідженні, проведеному через 1 рік. Це може свідчити, з одного боку, про надійність задіяного підходу до написання казки, з іншого – про стійкість життєвих позицій респондентів. Встановлено, що серед досліджуваних є значний відсоток осіб (61,5%), які не готові долати життєві труднощі самотійно. З іншого боку, близько третини респондентів, згідно з поведінкою головного героя їхньої казки, готові вирішувати не лише власні проблеми, а й брати відповідальність на себе і за інших людей.

На *другому етапі* емпіричного дослідження проведено аналіз специфіки життєвих сценаріїв досліджуваних у ціннісно-смысловому вимірі (з орієнтацією на саморозвиток, пов'язаний з внутрішнім зусиллям, мобілізацією особистісних ресурсів, та з орієнтація на підтримку внутрішньої рівноваги через зниження ступеня психоемоційної напруженості).

На основі кластерного аналізу визначено п'ять груп кластерів, що відрізняються особливостями структури ціннісно-смыслові сфери у побудові життєвого сценарію, які отримали умовні назви: «Самоствердження»; «Внутрішній конфлікт»; «Осмислення життя»; «Вірність традиціям»; «Внутрішня гармонія».

Залежно від ступеня соціальної заданості подій життя, поєднання домінуючих цінностей і відкритості новому життєвому досвіду, виокремлено соціально-обумовлену та суб'єктно-обумовлену спрямованість життєвих сценаріїв респондентів в період ранньої дорослості, а також способи ускладнення структури життєвих сценаріїв (дефіцитарний, екстенсивний, інтенсивний).

Встановлено, що соціально-обумовлена спрямованість життєвого сценарію характеризується внутрішньою суперечливістю та конфліктністю його компонентів, стереотипністю змісту, переважанням психологічного минулого над майбутнім і сьогоденням, активізацією механізмів біографічного захисту, сприйняттям життя як зовні заданого. У випадку високої зовнішньої активності і низького ступеня осмислення життя при такій спрямованості життєвого сценарію відзначається зростання неузгодженості показників життєвої програми на усвідомлюваному і неусвідомлюваному рівнях,

збільшення мотиваційної недостатності, зниження емоційної та подієвої насиченості, що дозволяє визначити цей варіант ускладнення життєвого сценарію як дефіцитарний.

З'ясовано, що суб'єктно-обумовлена спрямованість життєвого сценарію характеризується високим ступенем осмислення життя, рефлексивністю, диференційованістю мотиваційних зв'язків між подіями, значущістю подій сьогодення, що належать до внутрішнього світу особистості. Ускладнення структури в цьому випадку може відбуватися як за рахунок зростання подій та зв'язків між ними (екстенсивний спосіб), так і в напрямку зниження насиченості життєвого сценарію, категоричності при зростанні частки подій внутрішнього світу, їх мотиваційного статусу (інтенсивний спосіб).

На *третьому етапі* емпіричного дослідження було з'ясовано особливості копінгових, захисних та адаптаційних стратегій респондентів у період ранньої дорослості.

Представлено результати дослідження взаємозв'язку між індивідуально-психологічними особливостями досліджуваних за методикою Майерс-Бріггс та їх захисно-копінговими стратегіями за методиками «LSI» (R. Plutchik) і «WCQ» (R. Lazarus). Показано, що кожен із 4-х мета-типів, виділених Д. Кейрсі в межах типології Майерс-Бріггс (NT, NF, SJ, SP), має характерний профіль психологічних захистів. З'ясовано, що відмінності в інструментальних копінгових стратегіях, характерних для названих мета-типів, виражені значно менше, ніж відмінності в механізмах психологічного захисту ($p \leq 0,05$). При цьому провідні захисні механізми профілю психологічних захистів є своєрідними показниками на ті типи ситуацій, які суб'єктивно сприймаються респондентами названих типів як фруструючі, складні, зокрема у професійній діяльності.

Доведено, що конструктивність життєвого сценарію виступає чинником життєстійкості та соціально-психологічної адаптації досліджуваних. Натомість для досягнення емоційного комфорту та розвитку особистісних ресурсів, спрямованих на подолання стресогенних ситуацій, респондентам із деструктивним життєвим сценарієм потрібна психологічна допомога в усвідомленні та трансформації чинників, що становлять такий сценарій життя.

На *четвертому етапі* емпіричного дослідження було проаналізовано особливості функціонування особистості за типами життєвих сценаріїв в період ранньої дорослості

Проведено порівняльний аналіз соціально-психологічних конструктів респондентів з різними життєвими сценаріями в період ранньої дорослості та представлено результати дослідження життєвих сценаріїв у їх взаємозв'язку з такими особистісними характеристиками, як життєві прагнення, рівень рефлексивності, рівень життєстійкості та часові орієнтації. Описано виявлені кореляційні зв'язки та виділено типи життєвих сценаріїв (особисто-, професійно-, сімейно-орієнтовані, а також особисто-професійний, особисто-сімейний, професійно-сімейний).

Особисто-орієнтований життєвий сценарій (13,7% респондентів) пов'язаний із прагненням створювати близькі відносини з людьми, при цьому важливо, щоб особистість розцінювала близькі відносини як значущі для себе. Прагнення до популярності у разі вираженості особисто-орієнтованого життєвого сценарію може бути зумовлене бажанням позиціонувати своє прагнення до особистісного зростання як соціально схвалюване.

Професійно-орієнтований життєвий сценарій (12,9% респондентів) пов'язаний із прагненням до особистісного зростання і здоров'я, які розглядаються як значущі на шляху до розвитку кар'єри і забезпечують не лише кількісне, а й якісне професійне зростання. Ця тенденція також може свідчити про бажання презентувати себе як працівника, який має соціально схвалювані прагнення, що, на думку респондентів із професійно-орієнтованим життєвим сценарієм, дозволить їм стати ще більш перспективними та цінними фахівцями.

Сімейно-орієнтований життєвий сценарій (21,2% респондентів) пов'язаний із прагненням до спільноти, суспільного життя, оскільки спілкування з оточуючими, міцні міжособистісні зв'язки є вкрай значущими для респондентів із зазначеним типом сценарію життя.

Особисто-професійний життєвий сценарій (14,1% респондентів) пов'язаний із прагненням до спільноти, що відображає професійний компонент спрямованості цього сценарію, та з прагненням до збереження здоров'я, що відображає особистий компонент спрямованості сценарію. Гендерні особливості проявляються в цьому сценарії у зв'язку з прагненням до привабливої зовнішності, яке більшою мірою виявляється у жінок.

Особисто-сімейний життєвий сценарій (17,6% респондентів) пов'язаний з високим рівнем рефлексивності, що свідчить про внутрішню спрямованість цього типу сценарію з акцентом на внутрішньоособистісні та міжособистісні переживання.

Професійно-сімейний життєвий сценарій (20,5% респондентів), виявивши кореляційні зв'язки майже з усіма досліджуваними параметрами (життєві прагнення, життєстійкість, часові орієнтації), свідчить про широке охоплення сфер життєдіяльності та прояву себе як особистості та суб'єкта діяльності для респондентів з вираженим професійно-сімейним типом сценарію.

Показано, що серед виокремлених типів життєвих сценаріїв 23,7% відрізняються проявами деструктивності у їх побудові та реалізації, що потребує застосування заходів соціально-психологічної корекції.

Дані, отримані на констатувальному етапі дослідження, були застосовані при розробці комплексної програми соціально-психологічної корекції деструктивних життєвих сценаріїв особистості в період ранньої дорослості.

У третьому розділі «Соціально-психологічне забезпечення корекції деструктивних життєвих сценаріїв особистості в період ранньої дорослості» наведено змістовно-процесуальні засади побудови і реалізації

комплексної програми соціально-психологічної корекції деструктивних життєвих сценаріїв особистості в період ранньої дорослості та узагальнено результати проведеного дослідження.

На формульованому етапі у дослідженні взяли участь 66 респондентів, які за результатами його констатувального етапу відрізнялися проявами деструктивності у побудові та реалізації їх життєвих сценаріїв. Досліджуваних було розподілено на експериментальну групу (ЕГ) (34 учасника) і контрольну групу (КГ) (32 учасника). Відбір учасників у групи відбувався за принципом добровільності. Програмні заходи формульованого впливу у КГ не проводилися.

При побудові комплексної програми було використано такі методи: логіко-теоретичний аналіз; спостереження; вивчення продуктів творчої діяльності з використанням арт-терапевтичних технологій у діагностиці та корекції емоційного стану для прояснення цінностей та ресурсів учасників програми: юнгіанська пісочна терапія – інтерпретація змісту проєктивних «Пісочних сюжетних картин» з використанням предметно-об'єктного середовища на всіх етапах соціально-психологічної корекції; ізотерапевтичне малювання, зокрема «Тест 8 квадратів», «Карта внутрішнього світу», «Герб моєї сім'ї», арт-трансформаційне малювання «Пляма страху», проєктивне малювання «Автопортрет», «Маски мого Я»; казкотерапія (в аналізі сюжетів творчої продукції), із задіянням когнітивно-поведінкової, раціонально-емоційної терапії, транзактного аналізу, ресурсно-орієнтованого та наративного підходів, а також активних соціально-психологічних методів навчання та допомоги та ін.

Показано, що когнітивно-поведінкова терапія активно допомагала учасникам програми усвідомити автоматичні думки та переконання, що лежать в основі сценарних установок. Завдяки техніці когнітивної реструктуризації учасники отримували можливість досліджувати походження своїх переконань та змінити їх на більш конструктивні. В межах цього підходу було акцентовано увагу на логіці та фактах, що допомагало зруйнувати міфи, створені сценаріями, та підкріплювати нову, ресурсну модель мислення учасників програми. Наприклад, переконання «Я ніколи не досягну успіху» трансформувалося в думку «Я здатний досягати цілей, якщо діятиму крок за кроком».

Раціонально-емоційна терапія додавала глибину до процесу зміни сценаріїв, дозволяючи учасникам програми взаємодіяти з внутрішніми образами, що символізують їх переконання. Цей підхід дозволяв учасникам логічно усвідомити обмеження й емоційно прожити їх зміну, створюючи глибокі внутрішні перетворення. Раціонально-емоційна терапія унікальна тим, що вона працює з несвідомою частиною особистості, яка часто залишається недоступною для раціонального аналізу.

Транзактний аналіз розкривав динаміку взаємодії між «Я-станами» – Батьком, Дорослим та Дитиною, які беруть участь у формуванні та підтримці життєвих сценаріїв. Аналіз допомагав учасникам програми виявити критичні

батьківські приписи, що стали основою сценарію, та активувати Доросле «Я» для їх переробки. Наприклад, внутрішній критичний Батько, який стверджує «Ти ніколи не впорасяся», може бути оскаржений Дорослим: «Я маю докази, що я можу справлятися із завданнями». Транзактний аналіз також надавав інструменти для відновлення внутрішнього балансу між станами, що підтримували автономність і особистісне зростання учасників програми.

Наративний підхід допомагав учасникам програми переосмислити життєві сценарії, сприймаючи їх як зовнішні проблеми, а не незмінні частини своєї ідентичності. Цей підхід, у поєднанні з іншими методами, такими як раціонально-емоційна терапія та когнітивно-поведінкова терапія, довів свою ефективність у трансформації деструктивних життєвих сценаріїв учасників ЕГ.

В учасників КГ за результатами діагностичних зрізів до та після формульованого впливу статистично значущих відмінностей не зафіксовано.

Отже, аналіз результатів формульованого етапу дослідження показав, що запропонована комплексна програма соціально-психологічної корекції життєвих сценаріїв особистості сприяє подоланню їх деструктивних проявів в період ранньої дорослості.

ВИСНОВКИ

У дисертаційному дослідженні наведено теоретичне узагальнення і нове розв'язання проблеми визначення особливостей соціально-психологічної корекції деструктивних життєвих сценаріїв особистості в період ранньої дорослості і зроблено такі висновки.

1. Проведено теоретико-методологічний аналіз підходів до вивчення проблеми життєвих сценаріїв особистості в період ранньої дорослості. Встановлено, що проблематика життєвого сценарію переживає новий етап розвитку, пов'язаний з глобальними змінами сучасного соціуму, та можливостями, які розширюються для життєтворчості особистості, зокрема, в період ранньої дорослості. Підкреслено, що у зв'язку з цим, важливим дослідницьким завданням постає розробка концептів, які конкретизують ключові предиктори в зазначеному проблемному полі, а аналіз еволюції ідей щодо специфіки життєвого сценарію дозволяє уникнути його трактування як лінійного конструкту та неусвідомленої структури, детермінованої раннім досвідом, і розглядати його як варіативну модель та багатовимірний конструкт, що поєднує різні контексти життєдіяльності особистості, з різними варіантами співвідношення, траєкторіями реалізації та трансформації.

Показано, що комплексний характер розглянутого феномену, присутність у ньому результатів саморефлексії, з одного боку, і форм життєдіяльності особистості, що склалися, з іншого, диктують необхідність міждисциплінарного підходу до його вивчення. При цьому соціально-психологічний підхід спирається на когнітивні елементи життєвих сценаріїв, у яких враховуються, зокрема, самооцінки бажаного/досягнутого ідеального. Наголошено, що найбільш значущим періодом реалізації життєвих сценаріїв є вік ранньої дорослості, пов'язаний з його повноцінним втіленням.

2. Здійснено концептуалізацію проблеми вивчення життєвих сценаріїв особистості в період ранньої дорослості у соціально-психологічному вимірі. Показано, що розгляд категоріальної цілісності «особистість та її буття» створює можливості нового підходу до вивчення проблеми формування життєвих сценаріїв особистості в період ранньої дорослості, як глобального простору її буттєвості, та соціально-психологічного феномену, пов'язаного з її здатністю до планування, конструювання та структурування життя. З погляду на зазначене було запропоновано концепт «життєва програма» як конструкт для вивчення життєвих сценаріїв особистості в період ранньої дорослості. Проаналізований концепт інтегрує різні складові життєвого сценарію особистості в період ранньої дорослості та розуміється як його частина, що реалізується у конкретних життєвих сферах, серед яких провідними є професійна сфера, сфера міжособистісних (сімейних) відносин та особистісна сфера, кожна з яких описується життєвою програмою з відповідними характеристиками і параметрами, доступними для емпіричного вивчення.

Конкретизація життєвого сценарію через концепт життєвої програми та задіяний варіант його операціоналізації забезпечує умови для вивчення життєвих сценаріїв особистості в період ранньої дорослості у різних дослідницьких ракурсах, зокрема соціально-психологічному.

3. Визначено соціально-психологічні особливості спрямованості та ускладнення життєвих сценаріїв особистості в період ранньої дорослості відповідно до їх типології через виявлення форм прояву глибинних структур образу світу у життєвих сценаріях особистості, розкриття ціннісно-сміслового виміру специфіки життєвих сценаріїв та виявлення копінгових, захисних і адаптаційних стратегій особистості у перебігу її життєвих сценаріїв в період ранньої дорослості, а також аналіз особливостей функціонування особистості за типами її життєвих сценаріїв в період ранньої дорослості. Крім того, спрямованість життєвих сценаріїв виявлено шляхом аналізу суб'єктивно-значущих життєвих подій особистості у поєднанні з моделлю поведінки, що транслюється. Підкреслено, що поєднання домінуючих цінностей, рівня осмислення життя, відкритості особистості новому досвіду визначають соціально-обумовлену та суб'єктно-обумовлену спрямованість життєвого сценарію, а також способи ускладнення його структури (дефіцитарний, екстенсивний, інтенсивний), що обумовлює континуум життєвих сценаріїв особистості в період ранньої дорослості – від конструктивних до деструктивних. При цьому, чим більш розвиненою (психічно та соціально зрілою, активною, творчою) є особистість, тим більш усвідомлено вона втілює свій життєвий сценарій, здатна його коригувати та запобігати його деструктивних проявів.

4. Розроблено та апробовано комплексну програму соціально-психологічної корекції деструктивних життєвих сценаріїв особистості в період ранньої дорослості, реалізовану з позицій системного, суб'єктно-діяльнісного, індивідуально-орієнтованого, когнітивного, ресурсо-орієнтованого, нарративного підходів, із задіянням когнітивно-поведінкової, раціонально-

емоційної терапії, транзактного аналізу, а також активних соціально-психологічних методів навчання та допомоги. Кожен із цих підходів зробив унікальний внесок у виявлення та переструктурування деструктивних життєвих сценаріїв особистості в період ранньої дорослості. Зокрема, когнітивно-поведінкова терапія надавала раціональну структуру для аналізу переконань; раціонально-емоційна терапія допомагала пережити емоційну трансформацію; транзактний аналіз відновлював внутрішню гармонію; ресурсно-орієнтований та нарративний підходи звільняли учасників програми від сценарних обмежень та забезпечували здатність діяти поза межами неконструктивних переконань, з отриманням свободи вибору та можливістю створити власну історію успіху. Підкреслено, що ефективність соціально-психологічної корекції посилювалася завдяки використанню комплексного підходу, який враховував соціально-психологічні особливості спрямованості та ускладнення життєвих сценаріїв особистості в період ранньої дорослості відповідно до їх типології.

Перспективи подальшого дослідження. Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми визначення особливостей соціально-психологічної корекції деструктивних життєвих сценаріїв особистості в період ранньої дорослості. Перспективи майбутніх розвідок можуть бути зосереджені на вивченні динаміки і спрямованості процесу соціально-психологічної корекції деструктивних життєвих сценаріїв особистості в гендерному і віковому вимірах, зокрема у другій фазі ранньої дорослості. Серед перспективних напрямів подальших досліджень цієї проблеми вважаємо також розробку системи підготовки психологів, соціальних працівників, викладачів та інших фахівців, які мають працювати з молоддю у напрямку подолання деструктивних проявів в її життєвих сценаріях.

Основний зміст дисертації відображено у таких публікаціях авторки:

Статті у наукових фахових виданнях:

1.1. Михайлишин У.Б., Матвеев В.Н., Піддубна В.В. Вплив групових цінностей на становлення соціальної зрілості студентства. *Теоретичні і прикладні проблеми психології: зб. наук. праць Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*. Северодонецьк: Вид-во СХУ ім. В. Даля, 2015. № 3 (38). С. 272-279. *(Особистий внесок авторки полягає у розкритті специфіки впливу групових цінностей на побудову життєвих сценаріїв молоді та її соціальну зрілість).*

<http://tppjournal.com.ua/n3y2k15.html>

1.2. Літвінова О.В., Піддубна В.В. Психологічні засоби корекції неконструктивних життєвих стратегій особистості. *Теоретичні і прикладні проблеми психології: зб. наук. праць Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*. Северодонецьк: Вид-во СХУ ім. В. Даля, 2018. № 1 (45). С. 208-220. *(Особистий внесок авторки полягає у визначенні ефективності психологічних засобів корекції деструктивних життєвих сценаріїв особистості в період ранньої дорослості).*

<http://tppjournal.com.ua/n1y2k18.html>

1.3. Українець Л.П., Завацький Ю.А., Тоба М.В., Піддубна В.В., Смирнова О.О. Визначення специфіки самообмеження особистості у період ранньої дорослості як чинника її розвитку. *Теоретичні і прикладні проблеми психології: зб. наук. праць Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*. Северодонецьк: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2019. № 1 (48). С. 254-261. (Особистий внесок авторки полягає у розкритті особливостей впливу самообмеження особистості на реалізацію її життєвих сценаріїв у період ранньої дорослості).

<http://tppjournal.com.ua/n48y2k19.html>

1.4. Піддубна В.В. Корекція деструктивних життєвих сценаріїв особистості в період ранньої дорослості: соціально-психологічний вимір. *Актуальні проблеми психології: зб. наук. праць Інституту психології імені Г.С. Костоюка НАПН України*. К.; Ніжин: ПП Лисенко, 2020. Т. IX, Вип. 13. С. 731-738.

http://appsychology.org.ua/index.php/ua/?option=com_content&view=article&id=756&Itemid=514

1.5. Френкель С., Турбан В.В., Козьменко О.І., Завацька Н.Є., Піддубна В.В., Сльот М.О. Проблема соціально-психологічної підтримки особистості: теоретико-методологічні підходи. *Теоретичні і прикладні проблеми психології та соціальної роботи: зб. наук. праць Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*. К.: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2023. № 1 (60). С. 15-24. (Особистий внесок авторки полягає у визначенні необхідності соціально-психологічної підтримки особистості в процесі корекції деструктивних життєвих сценаріїв в період ранньої дорослості).

<https://doi.org/10.33216/2219-2654-2023-60-1-15-24>

<http://tppjournal.com.ua/n60y2k23a2.html>

1.6. Піддубна В.В., Побокіна Г.М., Кісільов О.А., Шутальов О.О. Вектори соціальної активності та особистісні детермінанти життєвих сценаріїв особистості в період ранньої дорослості. *Теоретичні і прикладні проблеми психології та соціальної роботи: зб. наук. праць Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*. К.: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2025. № 2 (67). С. 198-207. (Особистий внесок авторки полягає у розкритті особистісних детермінант побудови життєвих сценаріїв особистості в період ранньої дорослості).

<https://doi.org/10.33216/2219-2654-2025-67-2-198-207>

<http://tppjournal.com.ua/n67y2k25a15.html>

1.7. Піддубна В.В. Технології виходу з негативних життєвих сценаріїв. *Теоретичні і прикладні проблеми психології та соціальної роботи: зб. наук. праць Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*. К.: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2025. № 3 (68). Т. 1. С. 150-163.

<https://doi.org/10.33216/2219-2654-2025-68-3-1-150-163>

<http://tppjournal.com.ua/n68y2k25a11.html>

Статті у матеріалах науково-практичних конференцій та інших виданнях:

2.1. Піддубна В.В. Теоретико-методологічні аспекти формування життєвих сценаріїв молоді. *Сучасні проблеми гуманітарної науки і практики: філософський, психологічний та соціальний виміри: зб. наук. статей за матеріалами V Міжнародної науково-практичної конференції молодих учених, аспірантів і студентів* (м. Київ, м. Северодонецьк, 24-25 листопада 2016 р.). Северодонецьк: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2016. С. 234-235.

2.2. Піддубна В.В. Комплексний аналіз життєвого сценарію особистості. *Релігія, релігійність, філософія та гуманітаристика у сучасному інформаційному просторі: національний та інтернаціональний аспекти: зб. наук. статей за матеріалами XVII Міжнародної науково-практичної конференції* (Монреаль, 30-31 грудня 2018 р.). Монреаль: СРМ «ASF», 2018. С. 128-129.

2.3. Піддубна В.В. Життєвий сценарій як цілісна картина майбутнього особистості. *Актуальні питання здоров'язбереження у координатах сучасних парадигм: зб. статей за матеріалами VII Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Северодонецьк, 29-30 грудня 2021 р.). Северодонецьк: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2021. С. 142-144.

2.4. Піддубна В.В. Життєвий сценарій як інтегральний показник соціального самопочуття особистості у віці ранньої дорослості. *Цілісний підхід у психології особистості: особливості теорії та практики: зб. наук. статей за матеріалами II Міжнародної науково-практичної онлайн конференції* (м. Кропивницький, 25 лютого 2022 р.). Кропивницький: Вид-во ЦДПУ, 2022. С. 221-223.

2.5. Піддубна В.В. Сформованість життєвих сценаріїв як нормативний регулятор поведінки особистості. *Цілісний підхід у психології та соціальній роботі: теорія та практика: зб. наук. статей за матеріалами Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю* (м. Кропивницький, 24 лютого 2023 р.). Кропивницький: Вид-во ЦДУ, 2023. С. 219-220.

2.6. Піддубна В.В. Специфіка корекції деструктивних життєвих сценаріїв особистості. *Наукова спадщина української психології: єдність минулого та теперішнього: зб. наук. статей за матеріалами щорічного Всеукраїнського наукового круглого онлайн-столу* (м. Київ, 12 червня 2025 р.). К.: Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України, 2025. С. 55-57.

2.7. Піддубна В.В. Життєвий сценарій як складне когнітивне утворення. *Соціально-психологічні проблеми трансформації сучасного суспільства: зб. наук. статей за матеріалами XVII Всеукраїнської науково-практичної конференції (з міжнародною участю)* (м. Київ, 17 жовтня 2025 р.). К.: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2025. С. 601-605.

2.8. Піддубна В.В. Стереотип деструктивної поведінки у життєвих сценаріях особистості. *Сучасні проблеми гуманітарної науки і практики: філософський, психологічний та соціальний виміри: зб. наук. статей за матеріалами X Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Ополе,

м. Київ, 26-27 грудня 2025 р.). К.: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2025. С. 107-111.

2.9. Побокіна Г.М., Тоба М.В., Піддубна В.В., Олійник Д.І. Формування життєвих сценаріїв особистості та розуміння змін життєвого світу. *Актуальні питання здоров'язбереження у координатах сучасних парадигм: зб. наук. статей за матеріалами ІХ Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Ополє, м. Київ, 29-30 грудня 2025 р.). К.: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2025. С. 22-26. *(Особистий внесок авторки полягає у розкритті специфіки процесу реалізації життєвих сценаріїв особистості в період ранньої дорослості).*

АНОТАЦІЇ

Піддубна В.В. Соціально-психологічна корекція деструктивних життєвих сценаріїв особистості в період ранньої дорослості. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.05 – соціальна психологія; психологія соціальної роботи. Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля МОН України. Київ, 2026.

Дисертаційне дослідження присвячене визначенню особливостей соціально-психологічної корекції деструктивних життєвих сценаріїв особистості в період ранньої дорослості.

Здійснено концептуалізацію проблеми вивчення життєвих сценаріїв особистості в період ранньої дорослості у соціально-психологічному вимірі (як глобального простору її буттєвості та соціально-психологічного феномену, пов'язаного зі здатністю до планування, конструювання і структурування життя). Виявлено спрямованість (соціально-обумовлену, суб'єктно-обумовлену) життєвих сценаріїв особистості в період ранньої дорослості та визначено способи ускладнення їх структури (дефіцитарний, екстенсивний, інтенсивний) відповідно до типології життєвих сценаріїв (особисто-, професійно-, сімейно-орієнтованих, а також особисто-професійного, особисто-сімейного, професійно-сімейного), здійснені через виокремлення форм прояву глибинних структур образу світу у життєвих сценаріях особистості, розкриття ціннісно-сислового виміру специфіки життєвих сценаріїв та виявлення копінгових, захисних і адаптаційних стратегій особистості у перебігу її життєвих сценаріїв в період ранньої дорослості, а також визначення особливостей функціонування особистості за типами її життєвих сценаріїв, зокрема у напрямку деструктивного їх розгортання.

Розроблено та доведено ефективність комплексної програми соціально-психологічної корекції деструктивних життєвих сценаріїв особистості в період ранньої дорослості, реалізованої з позицій системного, суб'єктно-діяльнісного, індивідуально-орієнтованого, когнітивного, ресурсо-орієнтованого, нарративного підходів, із задіянням когнітивно-поведінкової, раціонально-

емоційної терапії, транзактного аналізу, а також активних соціально-психологічних методів навчання та допомоги.

Ключові слова: *особистість, період ранньої дорослості, життєвий сценарій, конструктивні та деструктивні життєві сценарії, соціально-психологічна корекція.*

Piddubna V.V. Socio-psychological correction of destructive life scripts in early adulthood. – Qualification scholarly work published as manuscript.

The dissertation for the degree of Candidate of Psychological Sciences in the specialty 19.00.05 – Social Psychology; Psychology of Social Work. Volodymyr Dahl East Ukrainian National University of the Ministry of Education and Science of Ukraine. Kyiv, 2026.

The present dissertation is devoted to elucidating the specific characteristics of socio-psychological interventions aimed at the correction of destructive life scripts in individuals during early adulthood.

The research offers a conceptualization of the problem of studying life scripts in early adulthood within a socio-psychological paradigm, interpreting them both as a global domain of human existence and as a socio-psychological phenomenon grounded in the individual's capacity for life planning, construction, and structuring. The study identifies the orientations of life scripts in early adulthood (socially determined and subject-determined) and delineates the modes through which their structural complexity increases (deficit-based, extensive, and intensive), in accordance with the typology of life scripts (personally oriented, professionally oriented, family oriented, as well as personal-professional, personal-family, and professional-family).

These findings were obtained through distinguishing the forms in which the deep structures of the individual's worldview manifest within life scripts; explicating the value-semantic dimension underlying the specificity of life scripts; identifying coping, defensive, and adaptive strategies employed by individuals in the unfolding of their life scripts during early adulthood; and determining the functional characteristics of the individual across different script types, with particular attention to trajectories marked by destructive development.

A comprehensive program of socio-psychological correction of destructive life scripts in early adulthood was developed and its effectiveness was empirically demonstrated. The program was implemented within the frameworks of systemic, subject-activity, individually oriented, cognitive, resource-oriented, and narrative approaches, and incorporated elements of cognitive-behavioral and rational-emotive therapy, transactional analysis, as well as active socio-psychological training and support methods. It is emphasized that the effectiveness of socio-psychological correction was strengthened through the use of an integrated approach that accounted for the socio-psychological characteristics of the orientation and structural complexity of life scripts in early adulthood in accordance with their typology.

Key words: *personality, early adulthood, life scenario, constructive and destructive life script, socio-psychological correction.*

Підписано до друку 07.02.2026 р.
ф. 60x90/16, ум. др. арк. 0,9
Зам. 07/02/26-17/1, накл. 100 пр.
Друкарня Прінт Квік
м. Київ, вул. Леонтовича 9, оф. 65
т. (044) 235-0009, 235-7528
printquick@ukr.net